

Landgoed zonder grenzen

Visie & actieprogramma landgoed en buitenplaats

Gemeente Brummen

Concept 31 mei 2013

Inhoud

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding	4
1.2	Doelstelling	4
1.3	Leeswijzer	5
2	Landgoed en buitenplaats: een definitie	7
2.1	Definities van een landgoed	7
2.2	Definities van een buitenplaats	8
2.3	Definitie op maat	8
3	Kenmerken en kwaliteiten	10
3.1	Landschap en bodem	10
3.2	Ontwikkeling van het landschap	12
3.2.1	Oudste bewoning	12
3.2.2	Middeleeuwen	12
3.2.3	17 ^{de} en 18 ^{de} eeuw	12
3.2.4	19 ^{de} eeuw tot heden	13
3.3	Landgoederen en buitenplaatsen ontleed	13
3.3.1	Bebouwing	13
3.3.2	Tuin en park	13
3.3.3	Bos, laan en landbouw	14
3.3.4	Water	14
3.3.5	Panorama	15
3.4	Landgoedbedrijf	15
3.4.1	Lasten van historisch erfgoed	16
3.4.2	Nieuwe economische dragers	16
3.5	Economische gebiedsdragers	17
3.5.1	Beheer en behoud van (drink)water, lucht, bos en natuur	17
3.5.2	Verhogen van de leef- woon- en recreatiekwaliteit	18
3.5.3	Beheer en de bescherming van het cultuurhistorisch erfgoed	18
3.5.4	Bieden van toeristische beleving	18
3.6	Noodzaak tot een visie en actieprogramma	19
4	Visie	20
4.1	Beleidskader	20
4.1.1	Provinciaal beleid	20
4.1.2	Gemeentelijk beleid	21
4.2	Algemene visie	21
4.3	Functievervulling	22
4.3.1	Natuur en ecologie	22

4.3.2	Recreatie, toerisme en educatie	22
4.3.3	Landschap	23
4.3.4	Cultuurhistorie	23
4.4	Instandhouding en ontwikkeling	24
4.4.1	Eigen identiteit	24
4.4.2	Duurzaamheid en continuïteit	24
4.5	Economische dragers	25
4.6	Samenhang en betrokkenheid	25
4.6.1	Landschappelijke samenhang en betrokkenheid	26
4.6.2	Maatschappelijke betrokkenheid	26
4.7	Rol van gemeente Brummen	26
4.7.1	Financiële ondersteuning	27
4.7.2	Beleidsmatige ondersteuning	27
4.7.3	Uitvoeringsinstrument	28
5	Landgoederen en buitenplaatsen in gemeente Brummen	30
5.1	Kopgroep	30
5.1.1	Huis Empe	31
5.1.2	Huis te Eerbeek	31
5.1.3	Huis Voorstonden	31
5.1.4	Landgoed de Molenbeek	32
5.2	Overige landgoederen en buitenplaatsen	32
5.2.1	Landgoed de Wildbaan	32
5.2.2	Huize de Rees	32
5.2.3	Groot Engelenburg	33
5.2.4	Klein Engelenburg	33
5.2.5	Het Sterrebos	34
5.2.6	Leusveld	34
5.2.7	Landgoed Beekhul	34
5.2.8	Reuversweerd	34
5.2.9	Huis Den Bosch	35
5.2.10	Gelderse Toren	35
5.2.11	De Beukenhorst	35
5.2.12	Kasteel Quazenbosch / Michaelshoeve	35
6	Projecten	37

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Gemeente Brummen wordt al eeuwen lang gekenmerkt door de aanwezigheid van vele landgoederen en buitenplaatsen. Deze bijzondere terreinen hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de ontwikkeling van de gemeente zoals wij haar nu kennen. En dat doen ze nog steeds. Hoewel hun voorkomen en functie door de tijd heen is veranderd, spelen landgoederen en buitenplaatsen nog altijd een waardevolle rol in het landschap, de woon- en werkomgeving en economie van gemeente Brummen.

De functies die landgoederen en buitenplaatsen vervullen voor de gemeente, resulteren in de meeste gevallen niet of nauwelijks in extra inkomsten voor de eigenaren. En dat terwijl tegelijkertijd de subsidiemogelijkheden teruglopen en beheer en onderhoud van terreinen en gebouwen hoge kosten met zich meebrengen. Dit gegeven biedt gemeente Brummen voldoende aanleiding tot een verkenning van de mogelijkheden om zich samen met eigenaren van landgoederen en buitenplaatsen in te zetten voor de duurzame instandhouding van deze waardevolle terreinen.

Onder de titel *'Landgoed zonder grenzen'* presenteert gemeente Brummen in dit rapport onder meer haar visie op landgoederen en buitenplaatsen binnen haar grenzen. De visie is nadrukkelijk niet alleen die van de gemeente. De inhoud is voor een belangrijk deel ingegeven door betrokken eigenaren en beheerders, maar ook inwoners van de gemeente hebben hieraan een waardevolle bijdrage geleverd.

Omdat landgoederen en buitenplaatsen niet gebaat zijn bij alleen een visie op papier, is aan deze visie een concreet actieprogramma gekoppeld. Met dit actieprogramma wil gemeente Brummen samen met eigenaren en beheerders de schouders zetten onder concrete stappen die werkelijk en zichtbaar bijdragen aan de instandhouding van het natuur- en cultuurhistorisch erfgoed.

1.2 Doelstelling

Doel van de visie is het formuleren van de ambities ten aanzien van landgoederen en buitenplaatsen. Het beschrijft hoe daarmee in heden en toekomst moet worden omgegaan en hoe dit kan bijdragen aan een duurzame instandhouding en sterke identiteit van de afzonderlijke landgoederen en buitenplaatsen, van het landschappelijke netwerk dat zij samen vormen en van de gemeente als geheel.

Het doel van het actieprogramma sluit daarbij volledig aan, maar richt zich vooral op het inzichtelijk maken van de zogenaamde 'plannen uit de kast'. Eigenaren van landgoederen en buitenplaatsen zijn doorgaans sterk betrokken bij hun erfgoed en hebben tal van ideeën en wensen voor herstel, behoud of ontwikkeling daarvan. Niet zelden blijft het bij wensen wegens onvoldoende financiële middelen of beleidsmatige mogelijkheden. De plannen belanden dan vaak letterlijk in de kast. Met het actieprogramma worden juist die plannen uit de kast en in het daglicht gebracht zodat gezamenlijk kan worden afgetast of en hoe deze gerealiseerd kunnen worden.

1.3 Leeswijzer

De startnotitie start met een toelichting op het doel van het project in hoofdstuk 2. Daaropvolgend wordt in hoofdstuk 3 nader ingegaan op de definitie van landgoed en buitenplaats, waarmee een kader wordt gecreëerd voor en een selectie gemaakt van de terreinen die in aanmerking komen voor deelname aan het project. In het vierde hoofdstuk wordt een uiteenzetting gegeven op de karakteristieken, kwaliteiten en functies van de landgoederen als geheel. De waardering voor de objecten voor de gemeente wordt hierbij in beeld gebracht. In hoofdstuk 5 wordt de ruimtelijke ligging van deze terreinen aangeduid. Het zesde hoofdstuk zoomt voorts in op de individuele landgoederen en buitenplaatsen door per object een korte beschrijving te geven.

Deel 1, Visie landgoed zonder grenzen

2 Landgoed en buitenplaats: een definitie

Iedereen kan zich iets voorstellen bij de termen *landgoed* en *buitenplaats*, maar het geven van een definitie die deze objecten ondubbelzinnig en min of meer volledig omschrijft is niet eenvoudig. Niet op zijn minst omdat een definitie in deze visie niet alleen de termen landgoed en buitenplaats moet uitleggen, het moet de gemeente ook ondersteunen bij het selecteren van de terreinen en objecten waarop deze visie van toepassing is.

2.1 Definities van een landgoed

Landgoederen zijn lang niet altijd in dezelfde periode en met de zelfde karakteristieken ontstaan. Als dat wel het geval is, hebben ze niet zelden verschillende ontwikkelingen ondergaan. Resultaat is dat de huidige landgoederen en restanten daarvan in tal van vormen voorkomen met een uiteenlopende relatie met hun omgeving.

Een landgoed wordt door Wikipedia omschreven als *“een groot stuk grond van meerdere hectares, met landerijen en tuinen en daarop een buitenplaats, landhuis, een grote boerderij, kerk of kasteel.”* Strikt genomen kunnen volgens deze definitie ook veel agrarische bedrijven met hun gronden als landgoed worden bestempeld. Ook geeft deze beschrijving twijfel over landgoederen waarvan in het verleden het huis is verdwenen, maar verder typische kenmerken zijn behouden.

De Natuurschoonwet definieert een landgoed als *“geheel of gedeeltelijk met natuurterreinen, bossen of andere houtopstanden bezette onroerende zaak -daaronder begrepen die waarop een buitenplaats of andere, bij het karakter van het landgoed passende, opstallen voorkomen – voor zover het blijven voortbestaan van die onroerende zaak in zijn karakteristieke verschijningsvorm voor het behoud van het natuurschoon wenselijk is.”* Deze definitie is gebaseerd op het doel van de Natuurschoonwet, namelijk de instandhouding van natuurschoon. Landgoederen waarop natuurterreinen niet of in beperkte mate voorkomen, kunnen niet als landgoed onder de NSW worden gerangschikt. Net als de vorige definitie wordt de cultuurhistorische context van een landgoed in deze benadering nauwelijks belicht.

In haar uitgave ‘Gelders Arcadië’ legt het Gelders Genootschap het begrip landgoed uit als *“een ruimtelijke eenheid van minimaal vijf hectare aan elkaar grenzend land met landschappelijke en/of cultuurhistorische waarden en met een economische functie, zoals landbouw, wonen, werken of recreatie. Het wordt gekarakteriseerd door een samenhangend beheer van een combinatie van natuur-, bos-, landbouw-, water- en/of parkelementen, eventueel met gebouwen. Bij een landgoed domineert het nuttige.”* Deze definitie is in tegenstelling tot de eerder genoemde erg specifiek en sluit een aantal gebieden uit die mogelijk wel binnen de doelstelling van deze visie en het actieprogramma vallen. Daarnaast is de genoemde grens van vijf hectare discutabel als diezelfde oppervlakte ook een economische functie als land- of bosbouw moet kunnen vervullen.

Het moge duidelijk zijn dat de definitie van een landgoed erg afhankelijk is van de context waarin en het doel waarmee deze is opgesteld.

2.2 Definities van een buitenplaats

Een veelgebruikte definitie van buitenplaatsen is *“grote huizen buiten de stad waar rijke mensen woonden”* (encyclo.nl). Dit is een erg ruime omschrijving waarin de term ‘woonden’ impliceert dat buitenplaatsen niet langer als zodanig worden gebruikt. Een meer volledige definitie wordt gegeven door buitenplaats2012.nl als *“een monumentaal huis, vaak met bijgebouwen, dat een harmonieus en onlosmakelijk geheel vormt met een omliggende tuin of park.”*

Ook hier gaan beide definities niet in op de cultuurhistorische context van het object en geven ze in het kader van de landgoederenvisie en actieprogramma onvoldoende handvat om de objecten en terreinen te beschrijven die daaronder worden benoemd.

Een beter hanteerbare definitie wordt gegeven door het Gelders Genootschap als zijnde: *een buitenplaats is een van oorsprong tweede huis op het platteland (naast een huis in de stad), dat in eerste instantie geen permanente woonfunctie had. Een buitenplaats kan onderdeel vormen van een landgoed, niet andersom. Op een buitenplaats domineert het aangename.*

Verder haalt het genootschap in de uitgave Gelders Arcadië een definitie aan van de stichting tot behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen: *“het geheel wordt met name gevormd door een, eventueel thans verdwenen, in oorsprong versterkt huis, kasteel, buitenhuis of landhuis, met bijgebouwen, omgeven door tuinen en/of park met één of meer van de volgende onderdelen, zoals grachten, waterpartijen, lanen, boomgroepen, parkbossen, (sier)weiden, moestuinen, ornamenten. De samenstellende onderdelen, een ensemble vormend, van terreinen (met beplanting), lanen, waterpartijen en –lopen, gebouwen, bouwwerken en ornamenten zijn door opzet of ontwerp van tuin en park en het (utilitair) gebruik historisch en architectonisch met elkaar verbonden en vormen zo een onlosmakelijk geheel.”* Een mond vol, maar deze omschrijving geeft een goed beeld van een buitenplaats in ideale uitingsvorm. De voorwaarden zijn echter erg zwaar om op basis hiervan te bepalen wat als buitenplaats kan worden erkend.

2.3 Definitie op maat

Bovenstaande definities geven een goede indruk van wat met landgoed en buitenplaats wordt bedoeld. In het kader van deze visie is echter behoefte aan een definitie op maat, die de basis legt voor de terreinen waarop de visie van toepassing is en het selecteren van projecten die ten behoeve van deze terreinen worden ondersteund. Deze definitie is in onderstaand kader weergegeven.

Definitie landgoederen en buitenplaatsen in gemeente Brummen

Onder een **landgoed** wordt verstaan een bezit, bestaande uit opstallen, tuinen, parken, landbouwgronden, bosopstanden, recreatieterrein en/of natuurterrein met een onderlinge ruimtelijke en functionele samenhang. De economische drager(s) van deze terreinen en objecten is vanuit de historie ondergebracht op het landgoed: de inkomsten voor beheer en onderhoud werden of worden op het landgoed zelf gegenereerd. Het gehele terrein is van historische waarde en heeft een duidelijke historische relatie met de ontstaansgeschiedenis en de ontwikkeling van de omgeving. Het levert daarnaast een waardevolle bijdrage aan de instandhouding van het cultuurhistorisch erfgoed en van een goede woon-, werk- en recreatieomgeving van gemeente Brummen.

Onder een **buitenplaats** wordt verstaan een gebouw met eventuele bijgebouwen van cultuurhistorische betekenis, met een duidelijke historische relatie met een aangrenzend park of ontworpen tuin. Vanuit de historie werd beheer en onderhoud van een buitenplaats gefinancierd met middelen die elders werden gegenereerd. De buitenplaats draagt qua ligging, vormgeving of functie duidelijke kenmerken van de periode waarin deze is gesticht of herbouwd. Daarnaast is een buitenplaats van belang voor de instandhouding van het cultuurhistorisch erfgoed en van een goede woon-, werk- en recreatieomgeving van gemeente Brummen.

3 Kenmerken en kwaliteiten

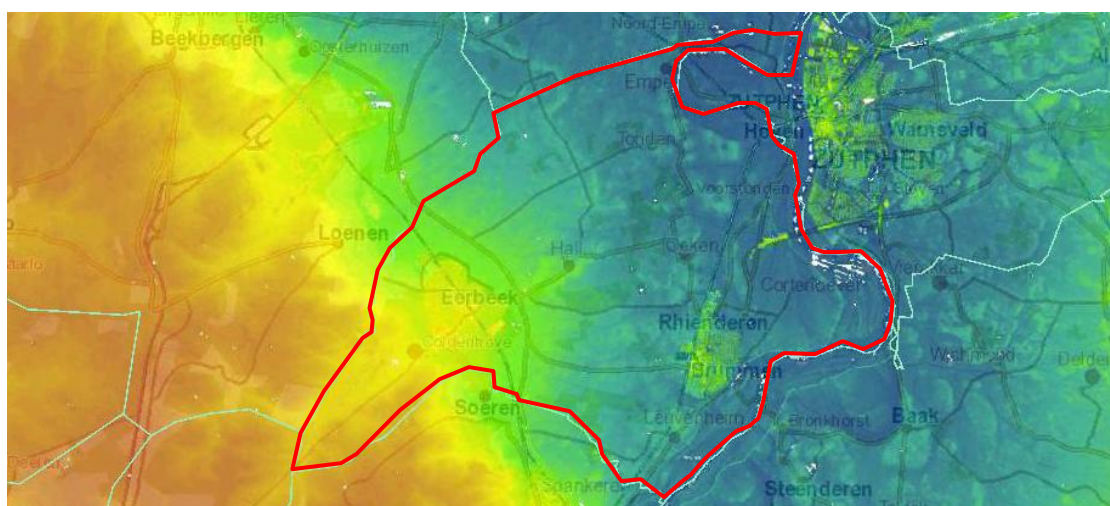
Het moge duidelijk zijn dat landgoederen en buitenplaatsen meer zijn dan een combinatie van groen en bebouwing. Het is juist de verwevenheid van bos- en natuurterreinen, landschappelijke elementen en agrarische gebieden met markante bebouwing en ontworpen tuinen en landschappen, doorspekt met cultuurhistorische aspecten en sporen die een landgoed of buitenplaats zijn identiteit geven en het onderscheidt van andere gebieden. Maar wat maakt nou dat deze terreinen als individuele objecten en de terreinen gezamenlijk van zo'n groot belang zijn voor de gemeente?

Om deze vraag te beantwoorden gaan we in onderstaande paragrafen eerst in op de aard van het landschap en de bijzonderheden rond de ontstaansgeschiedenis van de omgeving. Aansluitend worden de specifieke kwaliteiten en functies van landgoederen toegelicht.

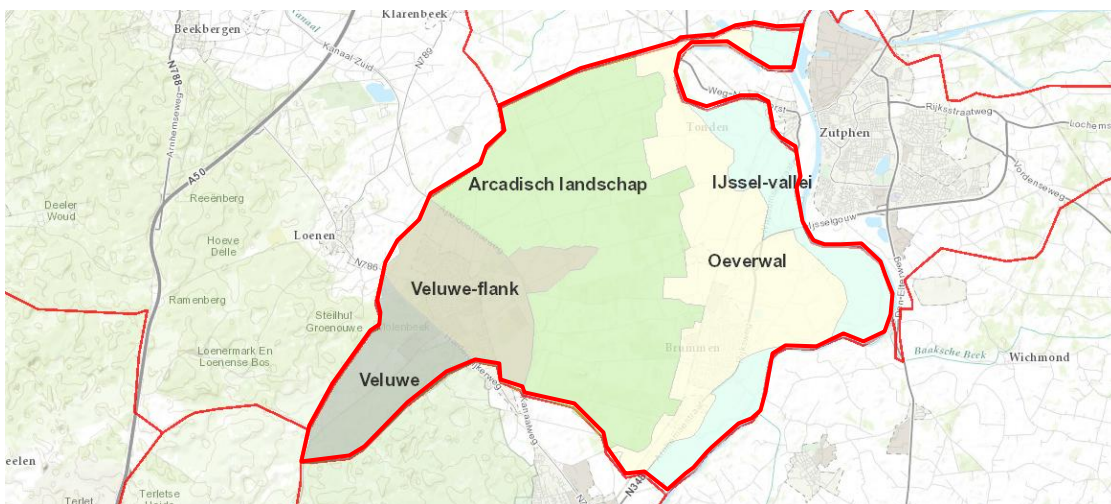
3.1 Landschap en bodem

Karakteristiek voor het grondgebied van gemeente Brummen is de opbouw van het landschap in verschillende landschapstypen die elkaar van oost naar west opvolgen. Beginnend in het oosten vinden we de laaggelegen, natte IJssel-Vallei, geflankeerd door de Oeverwal. In het Westen bevindt zich de hoge en droge Veluwe met daarnaast de overgangszone van de Veluwe-flank, de oostflank van het grootste stuwwallencomplex in ons land; de Veluwe. Daartussen bevindt zich het Arcadisch landschap.

Afbeelding 1 toont de hoogteligging van het landschap. Duidelijk is de opbouw van het lage deel (blauw) in het oosten en het hogere landschap (bruin) in het westen. Afbeelding 2 toont de ligging van de landschapszones die op basis van de hoogteligging en andere landschapskenmerken zijn onderscheiden.

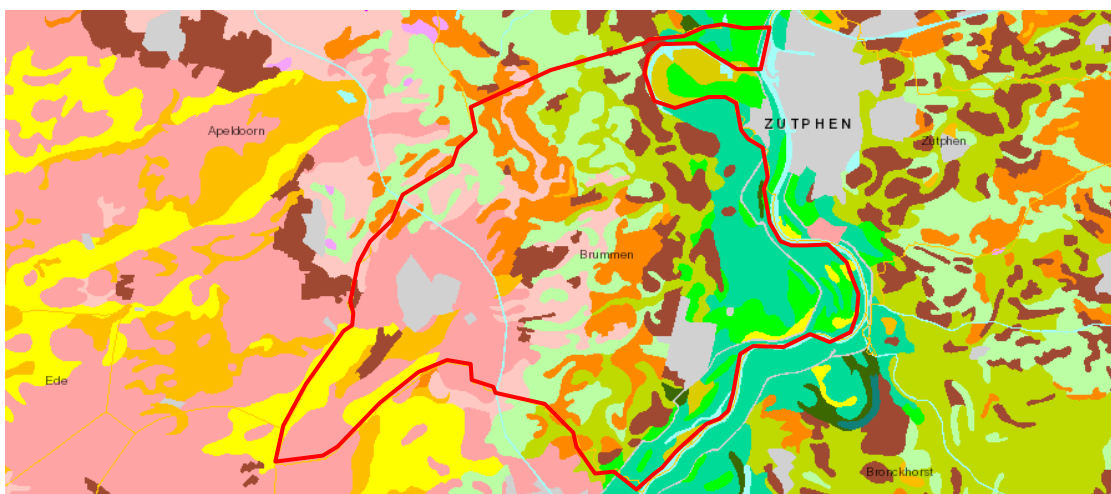

Afbeelding 1, hoogteligging van gemeente Brummen (bron: www.AHN.nl.)

Afbeelding 2, landschapszones in gemeente Brummen (bron: Ruimtelijke ontwikkelingsvisie Ligt op Groen!)

In bodemopbouw is een vergelijkbaar verloop te zien. In het oosten vinden we vooral klei en zware tot lichte zavel met enkele zandkoppen (stuifzand) in de IJssel-Vallei. Verder van de uiterwaarden af komen op de zandkoppen meer enkeerdgronden voor, afgewisseld met klei. Naar mate we meer naar het westen opschuiven maken de kleigronden plaats voor lichte zavel, afgewisseld met sterk tot zwak lemig zand. Nog verder, richting de Veluwe, komen vooral droge, relatief voedselarme (stuif)zandgronden voor. Afbeelding 3 laat zien hoe kleinschalig de verschillende bodemtypen elkaar afwisselen. Dit zorgt voor een grote mate van diversiteit in het landschap.

Afbeelding 3, bodemkaart gemeente Brummen (bron: www.bodemdata.nl).

De strategisch ligging van de overgangszone tussen laag en nat en hoog en droog, maakt dat juist hier een concentratie van landgoederen en buitenplaatsen tot ontwikkeling kwam, samen met de woonkernen en bijbehorende infrastructuur. Net ten zuiden van gemeente Brummen, ter hoogte van Dieren, wijken de natte riviervallei en het droge Veluwemassief verder uiteen dan in het daaronder gelegen gebied. De overgangszone tussen deze twee uitersten krijgt hier dan ook een weidser en geleidelijker karakter. Dit maakt dat hier meer geschikte ruimte beschikbaar was voor het ontstaan van landgoederen en buitenplaatsen en deze een meer verspreide ligging kennen dan bijvoorbeeld in de gemeenten Rheden en Renkum.

3.2 Ontwikkeling van het landschap

In de ontwikkeling van het landschap, de landgoederen en buitenplaatsen is een aantal perioden te onderscheiden. Ze worden hieronder kort toegelicht.

3.2.1 Oudste bewoning

Het grondgebied van gemeente Brummen, zo blijkt uit archeologische vondsten, wordt al lange tijd door mensen bewoond. Over de oudste geschiedenis is echter weinig bekend. De naam Brummen (Brimnum) duikt voor het eerst op in het jaar 794. Het gaat daarbij om een oorkonde waarin een aantal landerijen van graaf Wrachari geschonken worden aan Liudger. Ook dateert de Hallse kerk, gewijd aan de Friese monnik Liudger, al uit de 8^e eeuw.

Dat ook voor dit jaar al mensen binnen de Brummense gemeentegrenzen woonden blijkt uit een in 2011 uitgevoerd archeologisch veldonderzoek binnen de gemeente (Arcadis, 2011). In het rapport wordt onder andere de vondst van een vuurstenen bijl uit het Neolithicum (5300-2000 v Chr.) beschreven.

3.2.2 Middeleeuwen

De eerste tekenen van de huidige dorpen, wildwallen en schaapsdriften in de gemeente dateren uit de vroege middeleeuwen. In het overgangsgebied tussen het Veluwemassief en de IJssel-Vallei bevinden zich dan meerdere agrarische nederzettingen. Deze zijn voornamelijk gesitueerd langs de oude landroute van Arnhem naar Zutphen (de Oude Arnhemseweg). De woeste gronden op het stuwwallandschap worden op dat moment voornamelijk gebruikt voor begrazing door vee.

Voor een deel worden deze weidegronden in de late middeleeuwen afgebakend als marken. Andere delen komen in handen van meestal adellijke grootgrondbezitters, die bossen aanplantten en jachtgebieden (wildbanen) creëerden. Tijdens deze transformatie worden in het overgangsgebied van stuwwal naar IJsseldal ook een groot aantal adellijke huizen gebouwd op verdedigbare locaties. De Gelderse Toren is waarschijnlijk een voorbeeld van zo'n locatie.

3.2.3 17de en 18de eeuw

Als geleidelijk het gemeenschappelijk grondbezit overgaat in privébezit komen in de 17de en 18de eeuw nieuwe buitenplaatsen, bijbehorende jachtgebieden, jachtwegen en lanen tot ontwikkeling. De buitenplaatsen worden grotendeels bewoond door rijke stedelingen en ambtsjonkers die tevens een grote rol spelen in het lokale en regionale bestuur.

Zowel bij de 'nieuwe' buitenplaatsen als de oudere bezittingen worden sierbossen met de voor die tijd kenmerkende rechte padenstructuren aangelegd (Baroktuinen). Halverwege de 18de eeuw wordt de aanleg van buitenplaatsen verder geïntensiveerd. Op dat moment verandert ook de stijl van de aangelegde sierbossen; de geometrische barokparken maken vanaf 1760 langzaam maar zeker plaats voor parken in de Engelse landschapsstijl, waardoor zogenaamde parkbossen ontstaan. Het zijn (de sporen van) deze parkbossen die diverse landgoederen ook op dit moment nog een bijzondere kwaliteit geven.

3.2.4 19de eeuw tot heden

In de 19de eeuw wordt de bouw van landgoederen en buitenplaatsen uitgebreid. Hierdoor ontstaat op het hoogtepunt van de ontwikkeling een min of meer aaneengesloten ketting van landgoederen en buitenplaatsen die zich globaal uitstrekt van Utrecht tot Zutphen.

In de 20ste eeuw komt hier alweer verandering in. Dorpen tussen de landgoederen dijen uit en het infrastructurele netwerk in het landschap wordt intensiever. Sommige buitenplaatsen en landgoederen worden opgeslokt. Waartoe dit proces heeft geleid is op meerdere plaatsen goed te zien. Zo bevinden zich enkele huizen van buitenplaatsen tegenwoordig in het centrum van Brummen.

Ook de financiële positie van landgoederen verandert. Waar in het verleden onder meer landbouw, bosbouw en specifieke industrieën als de papierindustrie, de financiële dragers van de landgoederen vormden, neemt de economische betekenis daarvan steeds verder af. Eigenaren moeten andere bronnen aanwenden voor de financiering van het landgoedbeheer. Dit heeft soms geleid tot een ingrijpende functieverandering, wat zijn weerslag heeft gehad op het gebruik en de inrichting van het terrein. Landgoed Beekhul is daarvan een goed voorbeeld.

Waar bebouwing en opgaande beplanting gezien wordt als de derde dimensie in het landschap (ze tillen het landschap immers op uit het horizontale vlak), kan de factor tijd en historisch besef als de vierde dimensie van het landschap worden beschouwd. Het is juist deze dimensie die de historische landgoederen en buitenplaatsen van grote waarde maken voor landschap en samenleving.

3.3 Landgoederen en buitenplaatsen ontleed

3.3.1 *Bebouwing*

Het meest in het oog springende onderdeel van een landgoed en buitenplaats was en is vaak een landhuis, kasteel of ander markant bouwwerk of ensemble van bouwwerken. Deze gebouwen nemen van oudsher de centrale plaats in zowel de ruimtelijke inrichting als het functioneren van het omliggende land. Het zijn dan ook deze gebouwen die in belangrijke mate bijdragen aan de identiteit van de landgoederenzone en van het cultuurhistorische imago van de gemeente. Nog altijd vervullen de gebouwen onverminderd een functie als blikvanger en zijn van grote waarde voor de beeldkwaliteit van de gemeente. Enkele gebouwen zijn in het verleden verdwenen of in verval geraakt.

3.3.2 *Tuin en park*

In de directe omgeving van de bebouwing vinden we veelal tuinen en/of parken. Deze vaak nauwkeurig ontworpen terreinen hebben tot doel het representatieve karakter van de bebouwing te versterken en een zo aangenaam mogelijke plek voor beleving en ontspanning te creëren. Tuinen en parken zijn ontworpen in verschillende stijlen, afhankelijk van de periode waarin ze zijn ontstaan en de persoonlijke voorkeur van de toenmalige opdrachtgever. Niet zelden zijn ze opnieuw ontworpen en aangepast volgens de gangbare stijlen en modebeelden van nieuwe tijden. In veel tuinen en parken zijn nog duidelijke stijlkenmerken terug te vinden uit de ontwerpperiode en soms zelf van meerdere ontwerpperioden. Zo vormen ze een historisch archief van het landschap dat heden ten dage nog goed te beleven is.

3.3.3 Bos, laan en landbouw

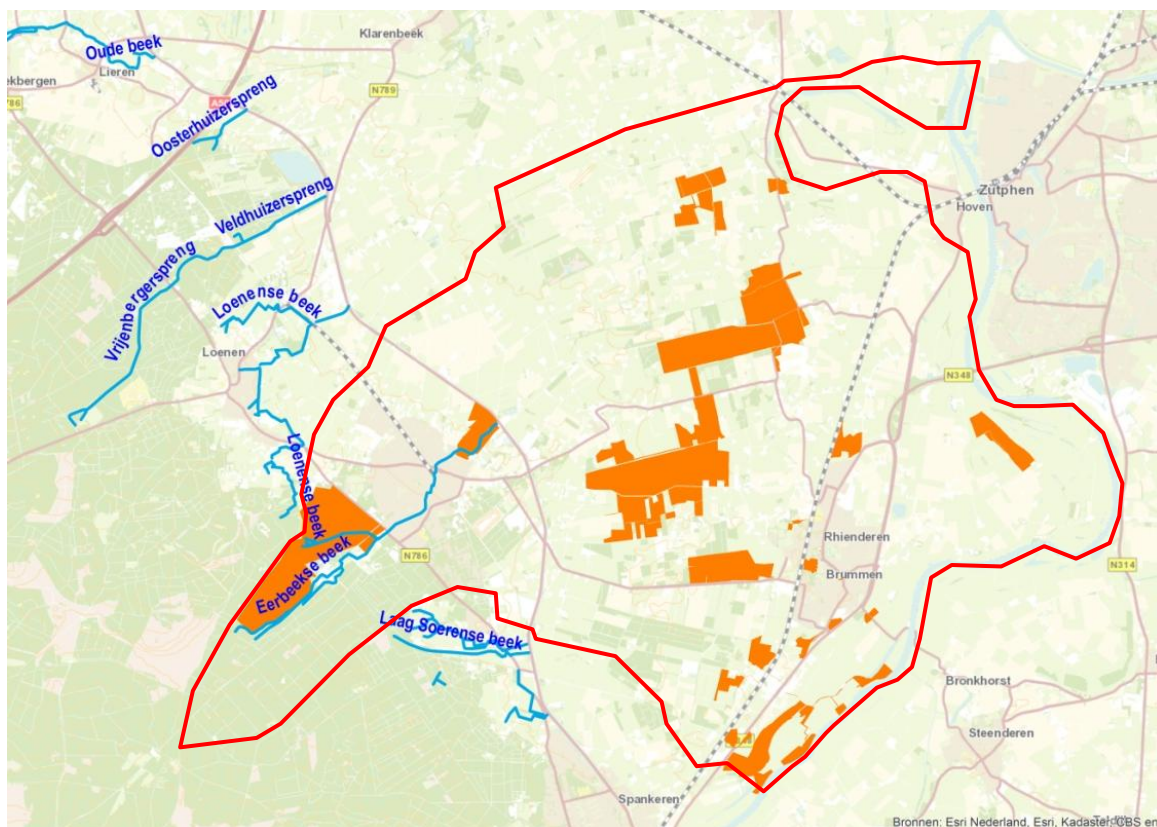
Tijdens de ontwikkeling van de buitenplaatsen (ook wel 'buitens' genoemd) werden verder van de bebouwing de woeste gronden ontgonnen en werden bossen en landbouwgronden aangelegd. Deze terreinen hadden in beginsel een functionele bestemming; hout-, jacht- en landbouwproducten vormden een financiële drager voor de instandhouding en verdere ontwikkeling van het landgoed. Later in de ontwikkeling werden ook deze terreinen vaak betrokken bij het landgoedontwerp. Nauwkeurig ontworpen padenstelsels, lanen, bomenrijen, boomgroepen en solitaire bomen verfraaide het landschap. Bossen, velden, akkers en woonkernen werden samengevoegd door een samenhangend weefsel van landschapselementen. De verbindingswegen tussen Arnhem en Zutphen maken nog altijd onderdeel uit van dit historische weefsel. De oude markegrenzen zijn tegenwoordig nog zichtbaar in de vorm van de oost-west georiënteerde wegen door het buitengebied.

3.3.4 Water

Water heeft van oudsher een belangrijke rol gespeeld in het landschap. In het natte, laaggelegen stroomgebied van de IJssel moest de invloed van water enerzijds worden beperkt (overstroming), maar heeft anderzijds gezorgd voor vruchtbare grond. In de hoger gelegen droge delen van het landschap werd juist gezocht naar middelen om de beschikbaarheid van water uit te breiden en het water effectief in te zetten. In die zoektocht werden bijvoorbeeld sprengen gegraven.

Water was en is van belang voor de bruikbaarheid van gronden voor bos en landbouw, speelde een rol in de verdediging van gebouwen en droeg in toenemende mate ook bij aan de esthetische kwaliteiten van landgoederen (vijvers en waterpartijen). Ook heeft de beschikbaarheid van stromend water geleid tot de bouw van papiermolens en een bloeiende papierindustrie die vooral voor Eerbeek van groot economisch belang is geweest. Nog steeds kent Eerbeek verschillende papierverwerkende bedrijven.

Beschikbaarheid en overlast van water is zeker in de beginperiode van de landgoedontwikkeling één van de belangrijkste invloeden geweest op de ruimtelijke inrichting en het landschapsgebruik. Naarmate voortschrijdende beschikbaarheid van kennis en techniek de maakbaarheid van het landschap versterkte, zwakte de invloed van water verder af. Maar tot op de dag van vandaag is die invloed niet verdwenen en nog altijd goed te zien in het landschap en de landgoederen.

Afbeelding 4, beken en sprengen in gemeente Brummen. Oranje vlakken markeren de landgoederen en buitenplaatsen.

3.3.5 Panorama

Landgoederen en vooral ook buitenplaatsen hebben van oudsher een statusfunctie vervuld. De landhuizen, kastelen en andere bebouwing mochten gezien worden. In het ontwerp van veel landgoederen, tuinen en parken is dan ook voorzien in zichtlijnen en panorama's die de bebouwing vanaf strategische plaatsen zichtbaar maakten. Andersom zijn er zichttassen en panorama's die juist vanuit de gebouwen of vanaf markante punten in het landschap zicht boden op andere landschapsdelen, zoals het IJsseldal of op andere bebouwing zoals kerktorens, folies of buurlandgoederen. Zichtlijnen en panorama's werden niet alleen gecreëerd door een afwisseling van open en gesloten ruimte, maar vaak zelfs minutieus ontworpen en aangekleed met markante bomen, waterpartijen, ornamenten of zelfs levende dieren.

Zichtlijnen en panorama's, voor zover behouden, vormen nog altijd een uitermate belangrijke kwaliteit van het landschap en hebben veel invloed op de belevingswaarde ervan.

3.4 Landgoedbedrijf

Vrijwel alle landgoederen waarvan de geschiedenis teruggaat tot de middeleeuwen hebben een sociaal-economische basis. Vanuit de primaire functie wonen en/of verdediging, zijn de inkomsten vrijwel altijd gegenereerd uit landbouw in een of andere vorm, uit tolheffing en, naarmate hout schaarser werd, uit bosbouw (houtproductie). In gemeente Brummen kunnen ook de productie van papier en later de wasserijen als belangrijke bedrijfsvoering worden genoemd. Deze inkomsten werden aangewend voor onderhoud en verdere ontwikkeling van het landgoed.

Buitenplaatsen hadden vaak primair een woonfunctie. Onderhoud en ontwikkeling worden meestal gefinancierd uit externe inkomsten, bijvoorbeeld handel, scheepvaart en later ook industriële productie die elders plaatsvond. Inkomsten uit landbouw, soms in de vorm van pacht, of bosbouw, vaak hakhout ten behoeve van de leerlooierijen en brandhoutvoorziening, zijn minder belangrijk.

Met de opkomst van de industriële productie en dienstverlening vanaf het begin van de 20ste eeuw nemen de inkomsten uit grondgebonden productie verder af. Op dat moment wordt het succesvol voortbestaan van landbouw en bosbouw steeds meer afhankelijk van subsidies en andere ondersteuning. Al zijn de inkomsten uit pacht voor grote landgoederen met veel landbouwareaal op dit moment nog wel belangrijk. Daarnaast zijn ook de middelen verkregen uit externe inkomsten op de meeste landgoederen vaak afwezig. Tegelijkertijd nemen, zeker als gevolg van stijgende loonkosten, de lasten voor instandhouding van de objecten toe. Vandaar dat veel landgoederen op zoek zijn naar nieuwe economische dragers. Een voorbeeld hiervoor is te vinden op Groot Engelenburg waarop in het begin van deze eeuw een golfbaan is aangelegd.

3.4.1 *Lasten van historisch erfgoed*

Landgoederen met een rijke cultuurhistorie kenmerken zich vaak door grote historische gebouwen met bijgebouwen, omgeven door tuinen en parken, vaak met indrukwekkende waterpartijen en bossen met lanen. In het huidige economische klimaat blijkt dat dit een keerzijde heeft. De opbouw van dit cultuurhistorisch erfgoed was mogelijk omdat eigenaren in vroegere eeuwen over veel geld beschikten en kosten van arbeid laag waren. Daarin is, zeker de laatste 50 jaar, veel veranderd. Door de huidige hoge arbeidskosten, in combinatie met afnemende inkomsten uit het traditionele landgoed beheer en de vaak afwezige externe inkomstenbronnen, is onderhoud en herstel op de landgoederen moeilijk te financieren.

Naarmate een landgoed meer cultuurhistorisch waardevolle en imposante kenmerken en elementen omvat, neemt de belevingswaarde en de leesbaarheid van de historie toe, maar dit geldt tevens voor de inspanningen en financiële middelen die nodig zijn om juist die zaken in stand te houden. Middelen waarin de eigenaar/beheerder van een landgoed of buitenplaats lang niet altijd in voldoende mate kan voorzien. Om de rijke cultuurhistorie op het gewenste kwaliteitsniveau te handhaven is ondersteuning uit overheidsmiddelen daarom van essentieel belang geworden. Deze ondersteuning wordt geboden in de vorm van jaarlijkse subsidies en projectondersteuning. Toch is een optelling van beide niet voldoende en zijn extra inspanningen noodzakelijk.

3.4.2 *Nieuwe economische dragers*

Landbouw en bosbouw zijn voor veel landgoederen nog steeds belangrijke economische dragers. In de het algemeen wordt hier 10 – 70% van de inkomsten mee gegenereerd. Gelukkig zijn landgoederen in toenemende mate ook in staat oplossingen te zoeken in het ombuigen van bestaande situaties richting nieuwe inkomstenbronnen, bijvoorbeeld door de verhuur van gebouwen of het in erfpacht uitgeven van niet in gebruik zijnde boerderijen.

Daarnaast is er landelijk grote creativiteit als het gaat om de introductie van nieuwe economische dragers. Nieuwe activiteiten op en rond landgoederen zijn bijvoorbeeld erfgoedlogies, het aanbieden van faciliteiten voor congressen, trouwerijen e.d., allerhande horecafuncties en culinaire activiteiten, diverse sportieve activiteiten en evenementen. Ook verhuur op tijdelijke of meer permanente basis speelt vaak een rol, evenals functiewijziging

om oude bouwlocaties weer te benutten of leegstaande bedrijfsgebouwen zoals boerderijen een sport-, woon- of kantoorfunctie te geven.

Tevens neemt de sociaal-culturele functie van de landgoederen nog steeds toe. Dit loopt uiteen van de openstelling van gebouwen, tuinen en parken op speciale momenten, tot het faciliteren van wandel- en fietsroutes in combinatie met natuurontwikkeling. Bij het uitvoeren van deze activiteiten is vooral sprake van een toename van de kwaliteit van de regio als geheel, waarbij de inkomsten niet bij het landgoed zelf terecht komen, maar regionaal worden gespreid. Door deze sociaal-culturele functie worden landgoederen belangrijke economische gebiedsdragers.

3.5 Economische gebiedsdragers

De kwaliteit van de landgoederenzone is het resultaat van geologische, natuurlijke en antropogene processen. Was de ontwikkeling in het begin vooral autonoom, geleidelijk werd de menselijke invloed in de zone meer sturend. Esthetisch ontwerp en doelgericht beheer zijn meer en meer een bepalende rol gaan spelen. Dit alles heeft geleid tot de ontwikkeling van unieke kwaliteiten. Kwaliteiten die unaniem worden erkend, want de maatschappelijke waardering van de landgoederenzone is ongekend hoog. Deze grote waardering leidt helaas nauwelijks tot extra inkomsten voor de individuele landgoederen en buitenplaatsen. En dat terwijl er wel geld verdiend wordt door ondernemers in de directe omgeving (horeca, verhuur, overnachtingen). Daardoor komt het voor dat de door iedereen zeer gewaardeerde kwaliteiten met de huidige inkomsten niet altijd door de landgoedeigenaren te handhaven zijn.

Om een financiële bijdrage vanuit overheidsmiddelen aan de instandhouding van landgoederen en buitenplaatsen te legitimeren, moeten we de bijdrage van landgoederen aan de regio als geheel nader onderzoeken. Het gaat daarbij om de analyse van zogenaamde economische gebiedsdragers. Gebiedsdragers zijn economische dragers die geen of nauwelijks directe inkomsten opleveren voor de locatie of het project waar de activiteit plaatsvindt: de opbrengsten komen ten goede aan de directe omgeving.

De landgoederen leveren binnen de landgoederenzone een belangrijke bijdrage aan een groot aantal economische gebiedsdragers. Daarnaast vervullen landgoederen en buitenplaatsen niet zelden een sociale functie. De moeilijkheid hierin is dat deze bijdrage vaak moeilijk meetbaar en evalueerbaar is. Van een aantal gebiedsdragers wordt desalniettemin getracht een beeld te schetsen. Meer informatie over dit onderwerp kan worden gevonden in het rapport 'Economische betekenis van historische buitenplaatsen en landgoederen in de Provincies Utrecht, Overijssel en Gelderland' dat in 2012 door Witteveen+Bos werd gepubliceerd.

3.5.1 *Beheer en behoud van (drink)water, lucht, bos en natuur*

Voor beheer en behoud van schoon (drink)water, schone lucht en natuur geldt dat het profijt zeker niet alleen ten goede komt aan het landgoed. Vooral inwoners en bezoekers profiteren van de bijzondere kwaliteit van de regio. De spin-off van duurzaam bos- en natuurbeheer is dus een hoge natuurkwaliteit, grote esthetische waarden en schoon drinkwater. Deze bijdrage worden niet aan de landgoederen vergoed, terwijl ze ook nog voor een deel van hun bezit moeten meebetalen aan de kosten van het waterbeheer.

De door de landgoederen gegenereerde drinkwatermeerwaarde kan als volgt worden geschat: Gemeente Brummen heeft 21.244 inwoners (website gemeente Brummen, peildatum 1 januari 2013) die bij een gemiddeld verbruik van 0,135 m³ per persoon per dag op jaarbasis ruim 1,0 miljoen m³ drinkwater gebruiken. Aangenomen dat de helft van dit water indirect uit de landgoederenzone komt en rekening wordt gehouden met een prijs van €1,53 (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012) per m³ excl. BTW, dan vertegenwoordigt elke € 0,01 extra waarde voor de door de landgoederen geleverde kwaliteit een waarde van ruim € 7.500,- per jaar.

3.5.2 Verhogen van de leef- woon- en recreatiekwaliteit

De afgeleide inkomsten van de hoge kwaliteit van leven en wonen in de regio komt via de WOZ rechtstreeks bij de gemeente terecht. Slechts een klein deel krijgen landgoedeigenaren zelf in de vorm van de hoogte van verhuur van hun eigen gebouwen (indien van toepassing). Bezitters van huizen op en in de nabijheid van landgoederen zien deze waarde direct terug in de vorm van waarde van hun onroerend goed en door de dagelijkse belevingskwaliteit van hun woonomgeving.

In gemeente Brummen staan per 1 januari 2013 ongeveer 9.068 huizen. Als we uitgaan van een gemiddelde huizenprijs in de gemeente van €318.638,- (www.gemiddeldehuizenprijs.nl) en een WOZ-tarief in 2013 van 0,096 (www.brummen.nl, ec waarde eigen woning), vertegenwoordigen deze huizen gezamenlijk een geschatte jaarlijkse WOZ-belasting van bijna €2,8 miljoen. Als de aanwezigheid van de landgoederen en buitenplaatsen een (erg voorzichtig geschatte) toegevoegde waarde van 2% voor de gemiddelde huizenprijs vertegenwoordigen, betekent dat voor gemeente Brummen dat van de WOZ-inkomsten jaarlijks ruim €55.000,- toe te schrijven is aan de aanwezigheid van landgoederen en buitenplaatsen.

Deze inkomsten zijn het gevolg van de aanwezigheid van landgoederen en buitenplaatsen en de beheerinspanningen die de eigenaren daarop verrichten, veelal gecombineerd met openstelling voor publiek. De inkomsten komen echter niet bij de landgoedeigenaren terecht, terwijl deze zelf wel door de WOZ worden belast.

3.5.3 Beheer en de bescherming van het cultuurhistorisch erfgoed

Beheer en behoud van het culturele erfgoed levert een grote bijdrage aan de algemene kwaliteit en beleving van de landgoederenzone. Op beperkte schaal genereren de landgoederen inkomsten uit verhuur of het aanbieden van verblijfsaccommodatie. Daarnaast krijgen de landgoederen subsidie. Het belang van het cultureel erfgoed is in detail uitgewerkt in: Ruijgrok, E.C.M., 2004, Economische waardering van cultuurhistorie: case studie Tieler- en Culemborgerwaard).

3.5.4 Bieden van toeristische beleving

De inkomsten die worden gegenereerd door de bijdrage die landgoederen en buitenplaatsen leveren aan de toeristische beleving, komen maar voor een klein deel bij de landgoederen terecht. Het gaat dan ook nog alleen om de landgoederen met toeristische accommodatie en activiteiten. Het merendeel van de inkomsten uit toeristische beleving komt ten goede aan de lokale horeca en middenstand en indirect aan de gemeente. Daarnaast heeft de gemeente door de vele bezoekers directe inkomsten uit de toeristenbelasting.

3.6 Noodzaak tot een visie en actieprogramma

Resumerend kunnen we het volgende stellen: jaarlijks leggen recreanten vanuit of van buiten de gemeente vele bezoeken af aan de gemeente. De landgoederen en buitenplaatsen faciliteren deze bezoeken direct of indirect. Recreanten komen binnen of nabij de bezittingen en genieten van de prachtige natuur, schitterende gebouwen en bijzondere vergezichten. De bestedingen tijdens hun bezoek zijn, zo is gebleken, belangrijke economische gebiedsdragers.

Daarentegen leveren de bezoeken de landgoederen ruim onvoldoende inkomsten op, terwijl ze wel veel kosten maken. Druk belopen wandelpaden dienen bijvoorbeeld onderhouden te worden en zwerfvuil moet worden opgeruimd. Op basis van deze constatering is het niet meer dan logisch dat een actieprogramma wordt opgestart waarmee de gemeente een bijdrage levert aan instandhouding van het cultuurhistorisch erfgoed.

Een dergelijke ondersteuning van landgoederen en buitenplaatsen is op eenvoudige wijze vanuit hun bijdrage aan de economische gebiedsdragers te verantwoorden. Alleen door de (financiering van de) instandhouding van deze unieke terreinen en objecten als een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid te benaderen kunnen ze als belangrijke ruimtelijke en economische gebiedsdragers blijven fungeren. Oftewel: niet investeren in de landgoederen gaat ons geld kosten.

4 Visie

4.1 Beleidskader

De in dit hoofdstuk beschreven visie formuleert de ambitie van gemeente Brummen, van de betrokken landgoedeigenaren en inwoners van de gemeente ten aanzien van landgoederen en buitenplaatsen. Deze visie kan niet worden beschouwd als beleidsplan, maar kan worden gezien als uitwerking van bestaand beleid of als aanleiding voor toekomstig op te stellen of aan te passen beleid. Desalniettemin is bij de visievorming zo veel mogelijk aansluiting gezocht bij bestaand beleid van provincie en gemeente. In onderstaande paragrafen worden relevante beleidsstukken kort toegelicht.

4.1.1 Provinciaal beleid

Landgoederen en buitenplaatsen hebben raakvlakken met meerdere provinciale beleidslijnen. De voor dit project belangrijkste doelen zijn beschreven in twee programma's: programma Cultuur en Erfgoed en het programma Landschap en Groen en in de Gelderse Omgevingsvisie.

Uitvoeringsprogramma cultuur en erfgoed 2013-2016

Provincie Gelderland (team Cultuur&Erfgoed) kent een uitvoeringsprogramma cultuur en erfgoed 2013-2016. In dit programma worden de door de provincie gestelde doelen met betrekking tot buitenplaatsen benoemd onder het thema landschap en archeologie. De provincie geeft aan zich in de periode 2013-2016 te willen richten op de instandhouding en het beleefbaar maken van de historische buitenplaatsen. De provincie wil dit doel samen met gemeenten en andere partners realiseren door in te zetten op functieverandering, restauratie en duurzaamheidsbevordering op buitenplaatsen. Daarnaast is maatwerk in de regelgeving een belangrijk aandachtspunt.

Programma Buiten Gewoon Groen

Met haar beleidsuitwerking Natuur en Landschap (2012) zet Provincie Gelderland in op behoud en versterking van de diversiteit van het Gelderse landschap. Daarin krijgen de Nationale Landschappen en cultuurhistorische landgoederen een extra 'plus'. Dit resulteert in het feit dat de provincie landgoedeigenaren ondersteunt bij het realiseren van hun landschapsdoelen voor natuur, cultuurhistorie en water. Met het programma Buiten Gewoon Groen brengt de provincie dit beleid ten uitvoer.

Gelderse Omgevingsvisie

Ter vervanging van de oude structuurvisie ligt momenteel een ontwerp voor de Gelderse Omgevingsvisie ter inzage. Specifiek over cultuurhistorische landgoederen en landgoederenzones –de pareltjes van Gelderland zoals ze hierin worden genoemd- wordt gesteld dat ze een belangrijke rol spelen in het behalen van de doelen op gebied van natuur, landschap, cultuurhistorie en water.

In een verdieping van de omgevingsvisie wordt het belang van landgoederen nader uitgewerkt. Hierin wordt aangegeven dat landgoederen van belang zijn omdat ze vergroeid zijn met het Gelders landschap, bijdragen aan de landschappelijke, ecologische en cultuurhistorische kwaliteiten van Gelderland, een publiekprivate inspanning vragen voor duurzame instandhouding en een gebiedsgerichte en integrale aanpak vergen wegens hun grote binding met hun omgeving.

De provincie streeft naar behoud en versterking van de kenmerkende samenhang tussen landgoederen en het omliggende landschap. Zij neemt daarin de rol op zich als regisseur, verbinder, kennismakelaar, aanjager of financier. Eigenaren blijven primair verantwoordelijk voor een economisch duurzame bedrijfsvoering.

De provincie levert een bijdrage door financiële ondersteuning en het mee zoeken naar ruimtelijke ontwikkelingen ten behoeve van het duurzame voortbestaan van een landgoed. Deze ontwikkelingen moeten echter in verhouding staan tot de positieve bijdrage die dit levert aan de provinciale doelstellingen.

4.1.2 Gemeentelijk beleid

Op gemeentelijk niveau zijn de doelen uitgewerkt in twee plannen: de Ruimtelijke ontwikkelingsvisie **Ligt op Groen!** (BRO, 2006) en het **landschapsbeleidsplan Brummen uit 2008** (BRO, 2008). Beide plannen worden hieronder toegelicht.

Ruimtelijke ontwikkelingsvisie Ligt op Groen!, 2006

Binnen de door gemeente Brummen opgestelde ontwikkelingsvisie Ligt op Groen! wordt ingezet op het behouden en versterken van zowel de aanwezige landgoederen zelf als aan de versterking van de samenhang tussen de landgoederenzone en de IJsselvallei. Centraal idee achter het versterken en behouden van de landgoederen is daarbij de landgoederen te ontwikkelen tot belangrijke plaatsen op het gebied van recreatie, commercie of cultuur.

Landschapsbeleidsplan Brummen, 2008

In het landschapsbeleidsplan van de gemeente Brummen is ervoor gekozen de gemeente op te delen in deelgebieden. De (zes) deelgebieden zijn onderscheiden op grond van ruimtelijk-landschappelijk te onderscheiden eenheden. Op grond van deze ruimtelijk landschappelijke indeling worden de volgende deelgebieden onderscheiden: de Veluwe, de Veluweflank, de Ontginningen, de Landgoederen, de Oeverwal en de Uiterwaarden.

Aan ieder deelgebied is in het plan een apart hoofdstuk gewijd. Zo ook aan de landgoederen. Het feit dat de gemeente hier in het plan een heel hoofdstuk aan wijdt zegt iets over de waarde die de gemeente hecht aan de vele landgoederen en buitenplaatsen binnen haar gemeentegrenzen. Binnen gemeente Brummen liggen maar liefst 21 landgoederen en buitenplaatsen (M. Bos en D. Spek, 2012). Dat deze een belangrijke bijdrage leveren aan de landschappelijke kwaliteit binnen de gemeente mag duidelijk zijn. Om deze kwaliteiten ook voor toekomstige generaties veilig te stellen worden in het plan verschillende doelen gesteld. De meest opvallende doelen die in het landschapsbeleidsplan worden gesteld zijn gericht op het versterken van de recreatieve functie van landgoederen en het (beter) benutten van de aanwezige ruimte op de landgoederen ten bate van de waterproblematiek (verdroging) en achteruitgang van de biodiversiteit (versterking natuurwaarden).

4.2 Algemene visie

Gemeente Brummen erkent de waarde van landgoederen en buitenplaatsen en is daar trots op. De gemeente zet zich daarom in voor duurzame instandhouding ervan. Deze waarde wordt niet alleen toegeschreven aan het belang dat zij rechtstreeks voor de gemeente vertegenwoordigen. Juist ook de intrinsieke waarde van landgoederen en buitenplaatsen wordt van belang geacht: het cultuur- en natuurhistorisch erfgoed dat onlosmakelijk is verbonden met het ontstaan van de gemeente en het Arcadisch landschap als geheel.

4.3 Functievervulling

De combinatie van functies die landgoederen en buitenplaatsen vervullen voor hun eigenaar, verschilt per terrein en per eigenaar, net als hun individuele motieven voor instandhouding of ontwikkeling ervan. Voor de één heeft het terrein primair een woonfunctie, terwijl voor de ander bijvoorbeeld de economische functie, jacht of de instandhouding van erfgoed de drijfveer is. De persoonlijke functies voor en motieven en ambities van eigenaren staan al vele jaren garant voor de unieke identiteit van de verschillende terreinen en worden door gemeente Brummen dan ook gerespecteerd en gestimuleerd.

Zoals in het voorgaande hoofdstuk uiteen is gezet, vertegenwoordigen landgoederen en buitenplaatsen niet alleen voor de eigenaar een waarde. Ook de gemeente met haar inwoners en ondernemers en de wijde omgeving daarvan ontleent tal van voordelen en kwaliteiten aan deze terreinen. In onderstaande paragrafen wordt de gemeentelijke visie op de belangrijkste functies nader toegelicht.

4.3.1 Natuur en ecologie

Op landgoederen en buitenplaatsen is, vaak meer dan elders, ruimte voor landschapsvormen en –elementen die op andere plaatsen steeds meer verdwijnen. Dit zijn bijvoorbeeld elementen die als onderdeel van een ontwerp een rol spelen in de belevingskwaliteit of oude vormen van landgebruik en landinrichting met cultuurhistorische waarde. Eén en ander zorgt voor een divers palet aan landschapstypen dat plaats biedt aan tal van plant- en diersoorten. Zo spelen bijvoorbeeld oude lanen en gebouwen –zeker in combinatie met waterpartijen– een belangrijke rol in het leefgebied van vleermuizen en bieden (hak)houtwallen een geschikt onderkomen aan vele vogelsoorten en zoogdieren.

Landgoederen en buitenplaatsen dragen dus in belangrijke mate bij aan het behoud van de biodiversiteit. Gemeente Brummen hecht daarom veel waarde aan de instandhouding van deze terreinen en in het bijzonder aan de ecologische diversiteit daarbinnen. Bijzondere aandacht gaat uit naar elementen en terreintypen die in het omliggende gebied niet of in mindere mate voorkomen.

4.3.2 Recreatie, toerisme en educatie

Van onschatbare waarde is het feit dat een groot deel van de landgoederen en buitenplaatsen voor een ieder beleefbaar is. Velen ervaren een landgoed als oase van rust en ruimte, zeker wanneer het terrein voor hen is opengesteld. Niet onbelangrijk daarin is de verscheidenheid aan belevingsvormen. Waar het ene landgoed geheel vrij toegankelijk is voor het brede publiek, is het andere verborgen in het landschap en vormt daarin een geheimzinnige component. De wijze waarop een landgoed of buitenplaats beleefd kan worden is veelal een afgeleide van de aard van het terrein en diens eigenaar en past bij de identiteit daarvan (zie ook paragraaf 4,3).

Gemeente Brummen heeft er baat bij dat landgoederen en buitenplaatsen optimaal beleefd kunnen worden, maar wel in een vorm en maat die daarbij past. Hieronder worden verstaan extensieve recreatievormen, overwegend kleinschalige voorzieningen en bezoekersaantallen die passen bij de draagkracht van de terreinen. Deze draagkracht verschilt sterk per landgoed en buitenplaats, maatwerk is hier geboden.

In het algemeen wordt gestreefd naar het minimaliseren van interne en externe invloeden die een negatief effect hebben op de belevingskwaliteit van de landgoederen en buitenplaatsen. Dit betreft onder meer geluidsoverlast van gemotoriseerd vervoer (denk ook aan vliegverkeer van en naar vliegveld Teuge), planologische ontwikkelingen in de directe omgeving van landgoederen die de beeldkwaliteit van de landgoederen en buitenplaatsen aantasten en ontwikkelingen binnen landgoederen en buitenplaatsen zelf die ten koste gaan van de kernwaarden daarvan.

De waardering van landgoederen en buitenplaatsen en de betrokkenheid daarbij (nader beschreven in paragraaf 4.5) wordt in belangrijke mate bijgebracht middels educatie. Zowel scholieren als volwassenen kunnen veel leren over natuur, cultuur en historie in hun eigen omgeving. Behalve de gemeente, onderwijsinstellingen en werkgroepen, kunnen ook landgoedeigenaren zelf daarin een grote rol spelen. Zij zijn immers als geen ander betrokken bij het landschap dat zij onderhouden. Door mee te werken aan, of zelfs het initiatief te nemen tot bijvoorbeeld educatieprojecten of begeleide rondleidingen, leveren zij een belangrijke bijdrage aan de bewustwording van de functies die landgoederen en buitenplaatsen vervullen en aan de inspanningen die dit vraagt.

Het beleefbaar maken van landgoederen en buitenplaatsen door bijvoorbeeld openstelling, educatieprojecten of andere vormen, gebeurt op basis van vrijwilligheid. Gemeente Brummen stimuleert eigenaren en beheerders echter wel om hieraan een passende bijdrage te leveren.

4.3.3 Landschap

Historische landgoederen en buitenplaatsen maken niet alleen deel uit van het landschap, ze zijn het landschap. Potenties en beperkingen van de landschapszone waarin ze zijn ontstaan hebben hun weerslag gehad op de ontwikkeling van de landgoederen en buitenplaatsen, zoals de landgoederen en buitenplaatsen op hun beurt hun stempel hebben gedrukt op de inrichting van het landschap.

Als dragers van het landschap beschouwt gemeente Brummen de landgoederen en buitenplaatsen als onmisbare factor bij het visualiseren van de kenmerken van elke landschapszone. Instandhouding en herstel van landschappelijke elementen vormt daarin een belangrijk thema.

4.3.4 Cultuurhistorie

De geschiedenis van de regio, de ontwikkeling van landschap en grondgebruik en de modebeelden binnen architectuur en landschapsarchitectuur uit verschillende tijdsbeelden zijn op weinig andere plaatsen zo goed terug te vinden als op landgoederen en buitenplaatsen. De factor tijd is dé dimensie in het landschap die historische landgoederen en buitenplaatsen van grote waarde maken voor landschap en samenleving. Deze terreinen vormen een levend cultuurhistorisch archief en vertellen vele verhalen over de gemeente.

Vanzelfsprekend koestert gemeente Brummen deze cultuurhistorische waarden en zet zich in voor het behoud ervan. Maar daarin wordt nadrukkelijk niet ingezet op het conserveren van een specifiek tijdsbeeld. Landgoederen en buitenplaatsen zijn van oudsher dynamische en zichzelf ontwikkelende complexen. Veel meer wordt er daarom voor gekozen cultuurhistorische waarden te behouden door deze op een weloverwogen wijze in te bedden en in te passen in de huidige situatie en toekomstige ontwikkelingen. Op deze manier vormt behoud van cultuurhistorie geen directe belemmering voor het toekomstperspectief en voor de

dynamiek die past bij inrichting en gebruik van een landgoed of buitenplaats. Voorwaarde voor deze aanpak is dat de waardevolle cultuurhistorische waarden en elementen goed zijn benoemd en beschreven zodat gevolgen van ontwikkelingen op het cultuurhistorisch erfgoed voldoende kunnen worden afgewogen.

Juist deze cultuurhistorische waarden worden door recreanten, toeristen en inwoners van gemeente Brummen hoog gewaardeerd. Het vormt als het ware het visitekaartje. Behalve op behoud zet de gemeente daarom ook in op het beleefbaar maken van de cultuurhistorie.

4.4 Instandhouding en ontwikkeling

4.4.1 Eigen identiteit

Instandhouding en ontwikkeling van landgoederen of buitenplaatsen heeft een hoge prioriteit bij gemeente Brummen. Maar alleen de instandhouding van landgoed of buitenplaats als object is niet voldoende. Het zijn juist de eigen identiteit en de onderscheidende karakteristieken van de individuele terreinen die het geheel aan landgoederen en buitenplaatsen zo waardevol maken. Het zorgt voor de diversiteit en veelzijdigheid.

Gemeente Brummen streeft ernaar eigenaren en beheerders in beginsel zo veel mogelijk ruimte te bieden om, binnen de kaders van wet- en regelgeving, de identiteit van landgoederen en buitenplaatsen te behouden en te versterken. Dit vraagt om maatwerk in het gemeentelijke beleid.

4.4.2 Duurzaamheid en continuïteit

Landgoederen vormen al lange tijd een stabiele factor in het landschap. Niet zelden werden en worden belangrijke beslissingen op landgoederen gedurende een langere tijd door dezelfde eigenaar, vanuit dezelfde visie gemaakt. Dit leidde tot een vrij continue en consequente ontwikkeling van het landschap, de economische dragers daarin en de vormgeving van het landgoed of buitenplaats. Toch werden ook in het verleden meer rigoureuze aanpassingen gedaan aan de eigendommen. Zo werden landhuizen afgebroken en herbouwd, tuinen opnieuw ontworpen of grondgebruik veranderd. Maar ook die aanpassingen werden vaak consequent volgens een onderbouwde visie doorgevoerd, binnen de geest van de tijd. De aanleiding tot veranderingen lag en ligt, naast de persoonlijk voorkeur van de eigenaar, veelal in behoud of versterking van de economische positie van een landgoed en dus vooral bij het streven naar duurzame instandhouding van het eigendom.

Deze lijn van continuïteit en duurzaamheid wordt ook in de toekomst zo veel mogelijk doorgezet. De instandhouding van landgoederen en buitenplaatsen wordt vooral ondersteund door het bieden van ruimte voor passende ontwikkeling. Hierover meer in de volgende paragraaf.

4.5 Economische dragers

Het spreekt voor zich dat beheer van terreinen en gebouwen financiële middelen vraagt. De bronnen van deze middelen werden vanuit de historie bij landgoederen vaak op het bezit zelf gevonden, bij buitenplaatsen doorgaans daarbuiten. Veranderingen in maatschappij en economie hebben steeds aanleiding gegeven tot het zoeken naar nieuwe economische dragers of het meegroeien (moderniseren) ervan op basis van nieuwe technologie, producteisen en wet- en regelgeving. Dit proces duurt nog altijd voort en zal dat ook blijven doen. Voor een duurzame instandhouding is het van groot belang dat historische landgoederen en buitenplaatsen de ruimte krijgen te blijven anticiperen op dit proces en niet worden beschouwd als ambachts- of openluchtmuseum.

Waar belangrijke economische dragers worden gevonden in bijvoorbeeld landbouw of bosbouw, krijgen eigenaren dan ook de ruimte deze met hedendaagse technieken en gewassen en volgens een moderne bedrijfsvoering ten uitvoer te brengen. Tegelijkertijd wordt daarbinnen gestreefd naar optimaal behoud van onder andere cultuurhistorische, landschappelijke en ecologische waarden. Zoals dat altijd was, blijft de evenwichtige samenhang tussen alle functies hoog in het vaandel staan.

Wanneer onvoldoende economische dragers voor handen zijn of bestaande economische dragers niet langer voldoen, stelt gemeente Brummen zich in beginsel bereidwillig op bij het zoeken naar nieuwe of aangepaste inkomstenbronnen. Nieuwe economische dragers moeten zo veel mogelijk aansluiten bij en zo min mogelijk afbreuk doen aan de unieke kwaliteiten en identiteit van het landgoed of buitenplaats en diens omgeving.

Het produceren en aanbieden van (al dan niet exclusieve) streekproducten is een economische drager die de moeite waard is verder verkend te worden. Waar cultuurhistorische, ecologische en landschappelijke waarden enerzijds geld kosten, kunnen zij ook als waardeverhogend imago met een streekproduct worden meeverkocht. Dit concept, ook bekend als 'nested market' (Westerink et al, 2013), vraagt een goede marketingstrategie en samenwerking tussen landgoedeigenaren en ondernemers binnen de gemeente.

Wanneer de consument bereid is meer te betalen voor een product met een verhaal – bijvoorbeeld brood dat afkomstig is van het mooie (spelt)graanveld waar hij of zij in het weekeinde vaak langsfiets- dan draagt de consument indirect bij aan een mooi landschapsbeeld. Het initiatief voor het uitwerken van dergelijke concepten, wordt neergelegd bij ondernemers en beheerders.

4.6 Samenhang en betrokkenheid

Behalve aan hun onderscheidende individuele kenmerken en eigen unieke identiteit, ontlenen landgoederen en buitenplaatsen hun waarde ook aan hun landschappelijke verwevenheid, hun onderlinge samenhang en hun verbondenheid met de woonkernen en de inwoners van de gemeente.

4.6.1 *Landschappelijke samenhang en betrokkenheid*

De relatie tussen een landgoed of buitenplaats en het landschap waarin het is gelegen kent meerdere dimensies. Ten eerste zijn de landgoederen en buitenplaatsen in de regel gesticht op een locatie die de optimale uitgangspunten bood voor het doel dat het diende. Bij verdere ontwikkeling van het bezit zijn de potenties benut die daar voor handen waren. Zo hebben de landgoederen direct aan de loop van de IJssel een andere ontwikkeling doorgemaakt dan die hoger op de flank van de Veluwe. En dit geldt voor alle landschapsgradiënten daartussen. Maar andersom is ook het landschap binnen en rond het landgoed gevormd naar de behoefte van de eigenaar, vaak samenhangend met de economische dragers van het bezit.

Deze sterke band tussen een landgoed of buitenplaats, diens (ontstaans)geschiedenis en de vormgeving van het landschap beschouwt de gemeente als zeer waardevol. Reden dus om deze te behouden en te versterken!

De grenzen zoals die momenteel voor de landgoederen en buitenplaatsen worden weergegeven zijn gebaseerd op de huidige eigendomssituatie. Waar de inrichting van de terreinen in het verleden aan wijzigingen onderhevig was, gold dat ook voor de omvang en begrenzing. Resultaat hiervan is dat het door landgoederen en buitenplaatsen gevormde Arcadische landschap verder reikt dan de huidige eigendomsgrenzen. Behalve de ruimte die individuele landgoederen en buitenplaatsen krijgen voor behoud van hun identiteit, staat Gemeente Brummen dan ook voor een integrale benadering van de landgoederen, buitenplaatsen en het tussenliggende landschap.

Omdat deze benadering verder gaat dan de grenzen van de landgoederen en feitelijk betrekking heeft op het grootste deel van het gemeentelijke landschap, is een gedegen verankering van deze benadering in het gemeentelijk beleid wenselijk.

4.6.2 *Maatschappelijke betrokkenheid*

Inwoners en ondernemers van gemeente Brummen profiteren van de positieve invloed van landgoederen en buitenplaatsen op hun leef- en werkomgeving. Jaarlijks bezoeken vele mensen de landgoederen of beleven deze vanaf de weg tijdens een wandel- of fietstocht. Echter, lang niet altijd zijn bezoekers zich bewust van de inspanningen en middelen die van eigenaren en beheerder wordt gevraagd om deze bijzondere kwaliteiten in stand te houden, noch van het voorrecht hiervan veelal kosteloos van mee te mogen profiteren.

Of terreinen nu zijn opengesteld voor publiek of op een andere manier bijdragen aan de landschappelijke kwaliteiten, respect voor de terreinen en hun eigenaren is op zijn plaats. Om die reden wordt proactief ingezet op het creëren van betrokkenheid en bewustwording bij inwoners en bezoekers.

4.7 **Rol van gemeente Brummen**

Gemeente Brummen zet zich in voor duurzaam behoud en ontwikkeling van historische landgoederen en buitenplaatsen. Zij neemt daarin een faciliterende rol op zich en vraagt eigenaren, beheerders en ondernemers initiatieven te ontplooiën. Ideeën, initiatieven en wensen worden door de gemeente beoordeeld en getoetst. Waar nodig en mogelijk denkt zij mee over mogelijkheden en verdere uitwerking van ideeën.

Maar de gemeente gaat verder. Geflankeerd door provincie Gelderland stelt gemeente Brummen -binnen haar mogelijkheden- middelen beschikbaar voor beheer en ontwikkeling van landgoederen en buitenplaatsen. Met deze middelen wil zij landgoederen en buitenplaatsen ondersteunen in de bijdrage die ze leveren aan de doelen als verwoord in deze visie.

4.7.1 Financiële ondersteuning

De duurzame instandhouding van landgoederen en buitenplaatsen wordt het best gegarandeerd wanneer zij zo veel mogelijk zelfvoorzienend zijn en zo min mogelijk afhankelijk zijn van subsidies en andere externe financieringsbronnen. Waar de gemeentelijke bijdrage financiële middelen betreft, worden deze middelen daarom bij voorkeur ingezet bij de ontwikkeling en versterking van duurzame economische dragers.

Een tweede motief voor het geven van financiële ondersteuning aan projecten op landgoederen en buitenplaatsen kan zijn het compenseren van inkomstenderving wanneer omwille van andere functies, de economische dragers niet maximaal worden uitgebuit. Dit geldt bijvoorbeeld wanneer op landbouwgronden minder opbrengsten worden gegenereerd omdat gekozen wordt voor oude, minder productieve gewassen die een hogere bijdrage leveren aan belevingskwaliteit en natuurwaarden. Hiermee kan bijvoorbeeld een periode worden overbrugd waarin gezocht wordt naar een geschikte afzet voor deze producten. Het produceren van (exclusieve) streekproducten kan daarop een antwoord vormen.

Een besluit tot het financieel ondersteunen van een project wordt voorafgegaan door een gedegen afweging. Daarin wordt bepaald in hoeverre de verwachte resultaten van een project bijdragen aan één of meer van de kernkwaliteiten van het landgoed of buitenplaats waarop het plaatsvindt of aan de samenhang met het omliggende landschap. Een ander criterium waarop wordt getoetst is de mate waarin de resultaten van een project beleefbaar zijn voor inwoners, recreanten en toeristen. Omdat zowel de kernkwaliteiten als de beleefbaarheid sterk kunnen verschillen tussen het ene en het andere terrein, wordt hiervoor geen vast omlijnd afwegingskader vastgesteld. In plaats daarvan worden door eigenaren ingediende projecten per project, per landgoed of buitenplaats beoordeeld. Alleen zo kan de unieke identiteit van elk terrein steeds als uitgangspunt worden genomen.

4.7.2 Beleidsmatige ondersteuning

Behalve financiële ondersteuning bij projecten, verkent gemeente Brummen tevens de mogelijkheden om een bijdrage te leveren aan instandhouding van het historisch erfgoed door een beleidsmatige ondersteuning. Door gerichte toepassing van bestaande beleidsregels, het nuanceren of juist verder uitwerken van beleid of zelfs het aanpassen of vernieuwen van beleid kan eigenaren en beheerders een handreiking worden gegeven bij hindernissen waarvoor zij komen te staan.

De mogelijkheden voor beleidsmatige ondersteuning worden verkend op basis van situatie die zich voordoen en initiatieven die door eigenaars en beheerders worden voorgelegd. Zo wordt het een vraaggestuurd en dynamisch proces. Dit overstijgt echter de reikwijdte van deze visie en wordt hier daarom niet verder beschreven.

4.7.3 *Uitvoeringsinstrument*

Het instrument waarmee projecten en initiatieven in het kader van de visie landgoederen en buitenplaatsen worden geïnventariseerd en beoordeeld, is het actieprogramma. Niet alleen krijgt de gemeente hiermee een overzicht van projecten, werkzaamheden en initiatieven die bij eigenaren actueel zijn, ook vormt dit een communicatiemiddel tussen eigenaren onderling. Zo kan -tot op zekere hoogte- bij elkaar worden bekeken welke ontwikkelingen een rol spelen en wellicht de samenwerking opzoeken wanneer het grensoverschrijdende of gelijksoortige projecten betreft. Het actieprogramma wordt in hoofdstuk 6 nader toegelicht.

Deel 2, Actieprogramma

5 Landgoederen en buitenplaatsen in gemeente Brummen

Op basis van de definitie als gegeven in paragraaf 2.3 en een voorstudie door de gemeente, is een selectie gemaakt van landgoederen en buitenplaatsen die vallen binnen de scope van de visie Landgoed zonder grenzen. Deze selectie is weergegeven in onderstaande tabel. De ligging van deze landgoederen en buitenplaatsen is op kaart weergegeven in [bijlage X](#).

Landgoed/Buitenplaats		ligging	omvang	eerste vermelding
nr	naam		ha	
1	Landgoed de Wildbaan	Leuvenheim	8	1678
2	Spaensweerd	Brummen	2	1650
3	Huis Empe	Empe	6	1419
4	Huis Voorstonden	Brummen	172	14 ^e eeuw
5	Huis te Eerbeek	Eerbeek	30	1380
6	Huize de Rees/Klein Sion	Brummen	5	1441
7	Reuversweerd	Cortenoever	28	1830
8	Huis Den Bosch	Leuvenheim	13	1600
9	Groot Engelenburg	Brummen	50	vóór 1400
10	Klein Engelenburg	Brummen	4	1835
11	Stichting Het Sterrebos	Empe	44	1900
12	Leusveld	Hall	216	1911
13	De Geldersche Toren	Spankeren	109	1535
14	De Beukenhorst	Brummen	3	1828
15	Landgoed De Molenbeek	Eerbeek	103	1836
16	Landgoed Beekhul (Landal)	Eerbeek	74	Begin 1900
17	Kasteel Quazenbosch/Michaelshoeve	Brummen	14	1884

Deelname aan het actieprogramma is geheel vrijwillig. Enkele eigenaren hebben aangegeven niet of voorlopig niet te willen deelnemen. Desalniettemin heeft het merendeel van de eigenaren van bovengenoemde terreinen, ook wanneer zij niet wensen deel te nemen, een waardevolle bijdrage geleverd aan de totstandkoming van de visie.

5.1 Kopgroep

Het actieprogramma is een nieuw instrument model voor gemeente Brummen. Om alle betrokken partijen gelegenheid te geven op een overzichtelijk schaal kennis te nemen van en ervaring op te doen met het actieprogramma, wordt gestart met een zogenaamde kopgroep. De kopgroep bestaat uit een selectie van vijf partijen die zelf hebben aangegeven bij de opstartfase betrokken te willen zijn. In navolgende paragrafen is van de kopgroep leden een korte beschrijving opgenomen. Voor Huis te Eerbeek geldt dat zich twee partijen voor de kopgroep hebben aangemeld. Dit betreft de eigenaar/beheerder van het landgoed en de erfpachter/exploitant van het daarop gelegen hotel. Om de eenheid van het landgoed te benadrukken worden beide delen van het terrein samen als Huis te Eerbeek benaderd.

5.1.1 Huis Empe

Het kasteelachtige landhuis, 't huis Empe, werd omstreeks 1550 in opdracht van Thomas van Buerlo gebouwd. Thomas van Buerlo was burgemeester van Zutphen en was gehuwd met Geertruid van der Capelle. Haar vader was eigenaar van de Hof te Empe. Het huis Empe is zodoende op grond van de Hof gebouwd. Door huwelijk kwam het in 1645 in bezit van Joost Balthasar van Grotenhuis. In 1711 werd het door de familie van Grotenhuis verkocht aan Barthold van Diemen en in 1714 vererfde het huis op de familie Van Hasselt. Het huis Empe werd omstreeks 1760 bekend vanwege de experimenten die er door de familie van Hasselt werden gedaan op het gebied van zijdeteelt. Omdat het menu van zijderupsen hoofdzakelijk bestaat uit bladeren van de Witte Moerbei stonden er in deze periode maar liefst 3000 Moerbeibomen. De nog aanwezige moerbeibomen herinneren nog altijd aan die periode.

In 1938 is in overleg met de familie van Hasselt besloten om een stichting op te zetten met als doel het huis te behouden voor de toekomst. In 1986 is besloten om het huis een nieuwe functie te geven en het op te delen in verschillende wooneenheden.

5.1.2 Huis te Eerbeek

Huis te Eerbeek is omstreeks 1200 gebouwd als jachtslot voor de heren van Bronckhorst. Het oorspronkelijke pand had drie vleugels en was voorzien van een slotgracht. In 1417 werd het bij de verdeling van de nalatenschap van Gijsbert VI van Bronckhorst toebedeeld aan zijn oudste zoon Willem V van Bronckhorst. Huis te Eerbeek blijft door vererving enkele generaties in handen van de familie van Bronckhorst totdat Joost van Bronckhorst-Borculo kinderloos komt te overlijden. Na zijn dood komt het landgoed in 1553 in handen van het geslacht Van Limburg Stirum. Deze familie houdt het landgoed eveneens vele jaren in haar bezit. Ook in de 'Van Limburg Stirum' periode wordt huis te Eerbeek gebruikt als jachtslot. In 1822 werd het gebouw geheel verbouwd waardoor het huis zijn huidige uiterlijk kreeg. Het landhuis is nu onderdeel van een hotelcomplex. De gronden rond het landhuis (ca.29 hectare) worden momenteel beheerd door het Geldersch landschap.

5.1.3 Huis Voorstonden

Huize Voorstonden is in de 16^e eeuw gebouwd op de fundamenten van een ouder, uit de 14^e eeuw daterend gebouw. In de periode van 1550 tot 1977 voor het huis en 1995 voor het landgoed is het bezit in eigendom geweest van vier families van hoge adel. Sinds 1650 is omvang van het landgoed circa 180 hectare. Als gevolg van de stabiele eigendomssituatie, omvang en consequent beheer, kent Huis Voorstonden een hoge mate van historische en landschappelijke gaafheid. De oorspronkelijke structuur van het landgoed is door de tijd goed bewaard gebleven.

Bij het huis hoort een park dat ontworpen is door Jan David Zocher. De zuidelijke tuin is recentelijk (in begin 2012) gereconstrueerd naar een vroeg 20^e eeuws ontwerp van Leonard Springer. Zowel het huis als aangrenzende tuinen zijn in particulier bezit en alleen op afspraak te bezichtigen. Anders is dit voor de omliggende landgoedbossen. Deze zijn aan Natuurmonumenten geschonken en zijn openbaar toegankelijk.

5.1.4 Landgoed de Molenbeek

De geschiedenis van landgoed Molenbeek gaat terug tot het jaar 1717. In dit jaar kocht de eigenaar van huis te Eerbeek, Joseph Maurits van Lamsweerde, een stuk grond van de geërfden Coldenhove. Op het aangekochte terrein, achter Coldenhove aan de Gravinnebeek, liet hij vervolgens een papiermolen bouwen, die hij vervolgens verpachtte. Landgoed de Molenbeek bleef uiteindelijk tot 1776 in eigendom van de heer van Lamsweerde. Daarna wisselde het landgoed vele malen van eigenaar en wordt het door grondaankopen groter en groter. Ook de aanwezige molen werd in die periode regelmatig verbouwd. Wanneer de molen uiteindelijk buiten werking werd gesteld is onduidelijk.

Na de dood van de molenaar Hendrik Kersten in 1881 werd de molen in ieder geval niet opnieuw verpacht. Dit had te maken met het feit dat de nieuwe eigenaar van het landgoed (de heer Hermannus Kruijf) het landgoed hoofdzakelijk aankocht om te ontginnen. Doel van de ontginning was om de heideterreinen te beplanten met bomen. Daarnaast was de molen door de oprukkende zwaardere papierindustrie (waar Eerbeek nu nog om bekend staat) niet meer rendabel.

De papiermolen werd uiteindelijk door de papierfabrikanten Cornelius Sanders (werkzaam voor papierfabriek Coldenhove) en Paul Jan Schut (werkzaam voor Kartonfabriek Weduwe J.W. Schut) geschonken aan het Nederlands Openluchtmuseum. Anno 2013 is het 103 hectare grote landgoed nog altijd in particulier bezit en opengesteld voor het publiek.

5.2 Overige landgoederen en buitenplaatsen

Gemeente Brummen streeft ernaar om na het eerste jaar van het Actieprogramma jaarlijks steeds enkele landgoederen en buitenplaatsen aan het programma toe te voegen. Eigenaren en beheerders kunnen zich hier op eigen initiatief voor aanmelden. Van deze terreinen is in navolgende paragrafen een korte beschrijving opgenomen.

5.2.1 Landgoed de Wildbaan

De geschiedenis van de Wildbaan gaat terug tot de 16^e eeuw, toen het behoorde tot het landgoed de Gelderse Toren en een domeingoed was van hertog Karel van Gelre (1467-1538). Van het oude huis De Wildbaan resteert, sinds de bouw van het huidige pand dat is gebouwd in 1910, vrijwel niets meer. Slechts het voormalig koetshuis en een schuur stammen nog uit een eerdere periode. Het landgoed de Wildbaan in haar huidige vorm is ongeveer 8 hectare groot. Het uit 1910 daterende landhuis is ontworpen door architect H.A. Ezerman. Kenmerkend voor het landhuis zijn de Trapgevels. De geruchten gaan dat deze een knipoog zijn naar de Amsterdamse grachtenpanden. Dit omdat de vrouw van Adriaan Jacob Paul Metelerkamp (Anna Mathilda den Tex) dochter was van de burgemeester van Amsterdam.

5.2.2 Huize de Rees

Huize de Rees is gelegen aan de Arnhemsestraat in Leuvenheim en ligt op steenworp afstand van Landgoed Groot Engelenburg waarmee het in de 18^e eeuw verbonden was. De oorsprong van de Rees, wat van origine een kasteel was, gaat net als dat van Groot Engelenburg terug tot om en nabij het jaar 1400. Het landhuis in zijn huidige vorm stamt overigens niet uit die tijd maar uit 1833.

Door de jaren heen is het landgoed frequent van eigenaar gewisseld en met de wisseling van eigenaars is ook de gebruiksfunctie regelmatig gewijzigd. Vóór de Tweede Wereldoorlog was het landhuis een hotel-pension. Omstreeks 1943 kwam de Rees in handen van de paters Franciscanen. Momenteel is huize de Rees in eigendom van de stichting Klein Sion dat het gebruikt als bezinningscentrum.

5.2.3 Groot Engelenburg

De eerste vermelding van Groot Engelenburg stamt uit 1570 toen Jacob Schimmelpenninck van der Oye in het huwelijk trad met Margaretha van der Capellen. Uit een in 1992 uitgevoerd archeologisch onderzoek, waarbij oude heipalen zijn gevonden, kan echter worden geconcludeerd dat de geschiedenis van Groot Engelenburg verder terug gaat dan het jaar 1570.

Groot Engelenburg heeft in de loop der eeuwen veel eigenaren gekend. Zo was Groot Engelenburg na de Schimmelpenninck van der Oyes, onder meer bezit van een lid van de familie Van Heeckeren. In 1781 kwam het kasteel in eigendom bij de familie Van der Capellen en daarna vererfde Groot Engelenburg op twee dochters van T.A. van der Heyden. In 1828 werd Groot Engelenburg gekocht door Mevrouw Judith van Walrée van Lennep. Direct na de aankoop liet ze het oude kasteel verbouwen in neoclassicistische stijl. Echter, al in 1835 lijkt ze het kasteel te groot gevonden te hebben. Ze wilde kleiner gaan wonen, liet Klein Engelenburg bouwen en verliet Groot Engelenburg.

Na de tweede wereldoorlog (waarin het eigendom was van de Duitse bezetters, Kommando Zeppelin) kwam Groot Engelenburg in bezit van Gemeente Brummen, die het landhuis in 1947 verkocht aan de Twentsche bank die van het landhuis een vakantieoord maakte. Toen er in 1987 geen markt meer was voor landgoedvakanties werd Groot Engelenburg verkocht aan de familie De Lange. Deze liet in de voormalige tuinen een 9 holes golfbaan aanleggen en begon in het landhuis zelf een hotel-restaurant. Formeel is het landgoed momenteel in bezit bij Groot Engelenburg BV.

5.2.4 Klein Engelenburg

Klein Engelenburg is in 1835 gebouwd in opdracht van mevrouw Judith van Walrée van Lennep. Zij was eerder eigenaresse van Groot Engelenburg maar liet, omdat zij Groot Engelenburg te groot vond, een kleiner landhuis bouwen. Dit nieuwe landgoed kreeg, zeer toepasselijk, de naam Klein Engelenburg.

Het huis zoals wij dat nu aan de Spoorstraat zien is echter niet het huis dat in opdracht van Judith van Walrée van Lennep is gebouwd. Het huis in zijn huidige hoedanigheid stamt uit 1912 en is gebouwd door dhr. C.J. van Marle. De heer van Marle liet de gevelsteen van het oude Klein Engelenburg overzetten in de nieuwe villa. Rond de villa liet hij een fraai vormgegeven 8 hectare grote tuin aanleggen.

Deze weelde duurde voort tot de oorlogsjaren toen de Duitse bezetter het huis vorderde. De familie Van Marle was genoodzaakt intrek te nemen in het koetshuis. Na de oorlog werd Klein Engelenburg verkocht en ingericht als kindertehuis.

In het najaar van 2004 is het huis gekocht door de Amsterdammer dhr. Miedema die na de nodige interne verbouwingen een luxueus woon- en zorgcentrum voor ouderen is gestart. Het woon-zorgcentrum had in eerste instantie 19 appartementen. Door een latere uitbreiding met twee vleugels zijn nog eens 14 appartementen extra gerealiseerd.

5.2.5 *Het Sterrebos*

Landgoed Sterrebos was tot medio 1900 onderdeel van het uit 1550 daterende landgoed Empe. In 1900 werd door de eigenaar van het landgoed Empe (de Familie van Hasselt) besloten om het landgoed op te splitsen onder verschillende familieleden. In 1917 huwde mevrouw G. van Hasselt met de heer Bosch Ridder van Rosenthal. Hierdoor is het Sterrebos door vererving in bezit gekomen van de familie Bosch van Rosenthal. Om de 46 ha grond (en de drie op het landgoed aanwezige landhuizen) te beheren is op 14 september 1995 stichting het Sterrenbos opgericht. De gronden bestaan uit bos, akkers en graslanden. Het gehele landgoed is gerangschikt onder de Natuurschoonwet en is opengesteld voor wandelaars. Op het landgoed is eveneens een buurtcentrum (De Sterre) gevestigd.

5.2.6 *Leusveld*

Landgoed Voorstonden is gesticht door de Twentse textielbaron Nairac in 1911. Op het landgoed, dat hoofdzakelijk was bedoeld voor de jacht, liet hij eveneens een jachthuis bouwen. Dit huis werd alleen gebruikt tijdens jachtpartijen. In 1921 kwamen zowel het jachthuis als de uitgestrekte gronden eromheen in handen van de familie Beker, wiens familie er woonde tot 1962. Dat zij tot 1962 in het landhuis woonden is op zich bijzonder omdat het landgoed in 1956 al was aangekocht door de verzekeraar RVS. Na 1971 ging het, door de jaren heen in verval geraakte landhuis, betere tijden tegemoet nadat het, met overheidssteun, werd aangekocht door de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Het jachthuis zelf werd in 1973 verpacht aan de kunstschilder Henk Peeters.

5.2.7 *Landgoed Beekhul*

Landgoed de Beekhul is een vroeg 20ste eeuwse 74 hectare groot landgoed dat is opgebouwd door de Familie Ankersmit. Deze met katoenhandel rijk geworden familie liet op het landgoed een eenvoudig houten huis bouwen.

Na de tweede wereldoorlog werd het landgoed verkocht aan de heer Wolzak. De heer Wolzak was eigenaar van het aangrenzend vakantiepark Coldenhove. Sinds het landgoed is aangekocht en ingericht ten behoeve van recreatie is het, hoewel een aantal maal gewisseld van eigenaar, steeds onderdeel geweest van een vakantiepark. Momenteel is landgoed de Beekhul opgegaan in het Landal Greenpark Coldenhove. Wat nog herinnert aan het landgoed van de familie Ankersmit is het eenvoudig houten huis. Het huis wordt momenteel door Landal verhuurd als vierpersoonsbungalow.

5.2.8 *Reuversweerd*

Reuversweerd is in 1832 gebouwd door de grootgrondbezitters familie Colenbrander. Tot 1940 was het zeer bekend als hengstendepot en stoeterij. Door huwelijk en vererving is het landhuis in 1941 in het bezit gekomen van de familie Sytzama. In de oorlog vorderden de Duitsers Reuversweerd en vestigden er een radiopeilstation. In deze periode raakte het gebouw door beschietingen beschadigd. Na de oorlog is het nog gedeeltelijk als kantoor en opslag gebruikt, maar sinds circa 1990 staat het pand leeg.

5.2.9 *Huis Den Bosch*

De geschiedenis van huize Bosch gaat terug tot het jaar 1600 waarin het landgoed het eigendom was van Johan van Doetinchem tot Spykerbosch. In 1642 ging het over op Johan van Gesscher, burgemeester van Deventer en in 1832 naar de familie Verstege. Huis Den Bosch in haar huidige vorm stamt uit deze 'Verstege' periode. Via vererving komt het huis in 1866 in handen van de familie Everwijn. Tijdens de tweede wereldoorlog werd Huis Den Bosch, net als Groot Engelenburg en Reuversweerd, door de Duitsers gevorderd. Seyss Inquart vestigde er gedurende de bezettingsperiode een school ten behoeve van 'anständige Mädchen'. Enkele jaren na de oorlog vestigde de familie Everwijn zich weer in het huis. Anno 2013 is Huis Den Bosch in eigendom van de heer Thate, voormalig rentmeester van de familie Everweijn. Onlangs is het huis gerenoveerd en is het op afstand te bewonderen. Het landhuis zelf en de directe omgeving zijn namelijk niet opengesteld voor het publiek

5.2.10 *Gelderse Toren*

De geschiedenis van de Gelderse toren gaat terug tot het jaar 1179. Hoe de toren er toen uitzag is onbekend. In 1535 werd de toren grotendeels afgebroken en opnieuw opgebouwd. Dit alles vond plaats in opdracht van Karel van Gelre. De in 1535 opgerichte toren was in 1868 echter dusdanig vervallen dat in dit jaar werd besloten de oude toren tot aan de eerste verdieping af te breken. Vanaf de eerste verdieping werd in de stijl van die tijd een nieuw gedeelte opgetrokken. Dit laatste vond plaats in opdracht van baron van Rhemen tot Rhemenshuizen, die na vele jaren, waarin het landgoed meerdere keren van eigenaar was gewisseld, de toren in bezit kreeg. Na zijn overlijden in 1877 bleef zijn vrouw van Leembruggen tot 1921 eigenaar. Na haar overlijden werd de toren, inclusief de bijbehorende landerijen, verkocht aan de familie Wurfbain. De familie Wurfbain bleef eigenaar tot 1979. In dit jaar kwam het landgoed opnieuw in de verkoop en werd het gekocht door de familie Ruyten die tot op heden nog steeds eigenaar is.

5.2.11 *De Beukenhorst*

Landgoed de Beukenhorst dateert van ongeveer halverwege de 19^e eeuw. In die periode werd de eerste steen gelegd door Willemina Augustine Prins. De door een fraai park omgeven villa was begin deze eeuw bewoond door de familie Crommelin, die op een gedeelte van de bijbehorende grond een kwekerij had. Het buiten heette toen Carolinenburg. In 1910 verhuisde Crommelin naar 't Malster. Daarna heeft het gebouw nog een reeks bewoners gehad. Omstreeks 1940 wordt Beukenhorst ingericht als artsenhuis, waarna het omstreeks 1951 werd aangekocht door familie van Sytzama. Momenteel staat het landhuis te koop.

5.2.12 *Kasteel Quazenbosch / Michaelshoeve*

Kasteel Quazenbosch is gebouwd in opdracht van grootgrondbezitter F.C. Colenbrander. Hij liet het destijds bouwen voor zijn zuster Henriëtte Cornelia. Zij was in 1866 gehuwd met de in 1838 geboren baron J.A.Z. van Brakell. Op Quazenbosch heeft de baron van Brakell een stoeterij-dekstation voor Hackney-paarden gehad. Van Brakell overleed in 1911. Het eigendom kwam na de dood van de baron weer in het bezit van de familie Colenbrander. In 1927 kwam het huis in eigendom van baron J.G.W.H. van Sytzama die in de omgeving van Brummen meerdere landhuizen in zijn bezit had. In 1933 besluit baron van Sytzama naar zijn andere landgoed, Reuversweerd te verhuizen.

In de oorlogsjaren en een korte periode erna is het gebouw door diverse instellingen bewoond. In 1949 werd het pand met 6,5 hectare grond door de familie Van Sytzama-Colenbrander verkocht aan de Michaelshoeve, een heilpedagogisch instituut op de antroposofische levensbeschouwing van dr. Rudolf Steiner. In de Michaelshoeve, zoals de nieuwe naam luidt verblijven zo'n 85 kinderen en hun verzorgers.

6 Projecten

Het actieprogramma bestaat uit een jaarlijks te actualiseren overzicht van projecten en initiatieven die hoofdzakelijk door eigenaren van landgoederen en buitenplaatsen worden aangedragen. De projecten worden verdeeld over de volgende categorieën:

- Tijdens werkgroepoverleg vast te stellen en nader in te vullen

Literatuur

Arcadis, 2011, *Inventariserend veldonderzoek Archeologie Oeken en Brummen*

BRO, *Ruimtelijke ontwikkelingsvisie, Ligt op groen*, Gemeente Brummen, 2006

BRO, *Landschapsbeleidsplan Brummen*, Gemeente Brummen, 2008

Bos, M. en D. Spek, *Buitenplaatsen en landgoederen in beeld, een verkenning van de gemeente Brummen*, Gemeente Brummen en Provincie Gelderland, 2012

Monumentenwacht Gelderland en Groene Monumentenwacht, *Quickscan-onderzoek, Instandhoudingsbehoefte rood en groen van de rijksbeschermden buitenplaatsen van Gelderland*, 2012.

Provincie Gelderland, *Gelderland Cultuurprovincie, Programma cultuur en erfgoed 2013-2016*, 2013

Provincie Gelderland, *Gelderland Anders, Ontwerp Omgevingsvisie Gelderland*, 2013

Ruijgrok E.C.M., Witteveen+Bos, *Economische betekenis van historische buitenplaatsen en landgoederen in de provincies Utrecht, Overijssel en Gelderland*, Provincie Utrecht, Provincie Overijssel, Provincie Gelderland, Deventer 2012.

Storms-Smeets et.al., *Gelders Arcadië, Atlas van een buitenplaatsenlandschap*, Gelders genootschap, Utrecht 2011

Westerink, J. et al, *Natuur als onderdeel van het product, kunnen onderscheidende merken natuur en landschap financieren?*, Alterra-rapport 2389, Alterra Wageningen UR, Wageningen, 2013